FRANO MAROEVIĆ

DVA PROCESA U HVARSKOJ KOMUNI

I

U procesu razvitka društvenih odnosa i postepenom ostvarenju raznih političko-ekonomskih prava stanovništvo otoka Hvara prošlo je kroz specifične momente, koji su se po svojim karakteristikama u mnogo čemu razlikovali od sličnih razvojnih faza na ostalom teritoriju koji je nastavao naš čovjek.

Razmjerno mali teritorij otoka Hvara bio je poprište jakih sukoba između puka i vlastele, koji se upornošću puka ističu među svim takvim pojavama na području naše domovine.

Osim velikih krvavih buna od 1510. do 1514. god.,[1] bilo je na otoku Hvaru i nekoliko manjih sukoba, koji su imali karakter prevrata, a borbe, vođene više ili manje legalnim putem u pučkim skupštinama isticale su se svojim revolucionarnim zahtjevima, jer je jaz između radnog naroda, tj. onoga koji je obradivao polja i snosio u početku uglavnome sve terete, i povlaštenih plećima, bio nepremostiv, ne samo zbog oskudnog i lošeg materijalnog stanja seljaka nego i zbog podređenog položaja i osjećaja inferiornosti, koje su im vlastela silom nametala. Plemići su svoje zahtjeve ostvarivali naročito za vrijeme dugotrajne mletačke vladavine, odnosno za formiranje komune sa sjedištem u gradu Hvaru.

Istina, katkada bi se bunili i sami plemići[2] (npr. Slavogosti) ali su svi ti pokreti imali svoj izvor i poticaj u interesima njihova staleža, ili koristoljublju pojedinaca, a uvijek mimo interesa prostoga naroda.

[1] G. Novak, Pučki prevrat na Hvaru 1510–1514, Split, 1918.
G. Novak, Nepoznati dokumenti za povijest »Pučkog prevrata na Hvaru 1510 – 1514« i za dalju borbu pučana za ravnopravnost sa vlastelom u komuni Hvara, Starine, knjiga 48, Zagreb, 1958, str. 387. do 429.

[2] G. Novak, Hvar, Beograd, 1924., str. 56.
Isti, Hvar kroz stoljeća, Zagreb, 1960, str. 52.

Državno-pravni položaj otoka Hvara do 1420. god. neprestano se mijenjao. Ali, što se tiče egzekutivne vlasti, nju je svakako do 1148. god., a vjerojatno i do 1278. god., kad je biskup Simon u ime jednog dijela pučanstva predao otok Veneciji, držao knez određen od vladara ili drugog vlastodršca, uz sudjelovanje plemića u autonomnim poslovima. Godine 1331.[3] bio je redigiran Statut Komune, koji je regulirao sva pitanja od općeg i privrednog interesa. Prema ondašnjem općem socijalnom uređenju, Statut je sankcionirao podjelu naroda na plemiće, tj. na one koji imaju privilegije s izuzetnim pravima, i na one koji su lišeni tih prava.

U svojim propisima, ograničenim zakonima Republike, Statut daje Vijeću plemića stvarnu vlast u Komuni. Vijeće, na neki način, sintetizira atribute Komune, što je vidno istaknuto na pečatu. U njegovoj sredini sjedi na prijestolju sv. Stjepan, protektor Komune Hvara, a oko njega je natpis: »Consiliu(m) et Communitas Fariae.« Dakle, najprije Vijeće, a onda Komuna. Ipak Statut već tada predviđa pučku skupštinu pod nazivom »*arengum*«, to jest priznaje pučanima pravo sastajanja i raspravljanja o pitanjima koja ih interesiraju. Kakvu je funkciju praktički »arengum« vršio, ne može se utvrditi, ali se on spominje još 1582. god., po čemu bi se moglo zaključiti da je barem do tada bio povremeno sazivan. U jednom dokumentu, koji je pored ostalih iznesen kao dokaz u procesu[4] o pitanju suca za Stari Grad, a o kojem će biti kasnije govora, spominje se »arengum«. U dokumentu se veli: »publicata sotto li primo aprile 1582. in *Arengo* contro Giacomo Bonini giá giudice dellegato á Citta Vecchia«. Čini se da je ovo jedina do sada nađena isprava u kojoj se spominje »arengum«, i to kao forum pred kojim su se objavljivale čak i presude izrečene na osnovu tužbi podnesenih u Kongregi.

Tokom daljeg života Komune Statut je bio dopunjavan novim propisima i zakonima, tako da je već za definitivne okupacije otoka 1420. god. Komuna imala svoju čvrstu i određenu organizaciju. Ali, i poslije toga borbe između puka i vlastele, zbog raznih privilegija i tereta koje su plemići bili svalili na same pučane, ne samo što nisu prestajale nego su se pojačavale. Uz kratke prekide (Simitecolo–1611.)[5] takvo je stanje potrajalo sve do propasti Republike.

[3] Statuto comunitatis Pharae, Lib. 1, cap. XXVII.

[4] »Processo occorso tra Nobili et Popollari a causa dell'giudicato di Citta' Vecchia et delle Ballotatione fatta in Consiglio per che Signorina Maria figlia del quondam Giovanni Antonio Zen, Nobile della Brazza sia accetata come popolare nel Monasterio delle R. Monache«, Gradska biblioteka u Splitu, rukopis signatura 16. 29, str. 12.

Da ne moramo ponavljati cijeli naslov procesa, odnosno odgovarajući svezak s dokumentima, a budući da su bila dva procesa, kako ćemo kasnije vidjeti, to ćemo raspravu o sudu u Starome Gradu i redovnicima nazvati Proces I, a oznakom A ili B već prema tome da li se radi o dokumentu priloženu od plemića ili od pučana. Drugi ćemo nazvati: Proces II.

[5] U dokumentima procesa, odnosno u njihovim prijepisima, prezimena kneza Petra Semitecola, koji je god. 1611. bio uspio da postigne mir između puka i plemića,

Pitanje udjela pučana u komunalnim službama bio je razlog mnogim sukobima i obostranim tužbama, upućenim višim mletačkim funkcionerima za Dalmaciju, kao i samome duždu. Najviša čast u Komuni, uz kneza i providura, bila je ona sudačka. Suce je biralo Vijeće plemića, i to u početku tri za grad Hvar, a jednog za Vis, koji je otok uvijek bio sastavni dio Hvarske komune. Pored svoje sudačke funkcije u civilnim i krivičnim sporovima koju su vršili skupa s knezom, suci su bili i kneževi savjetnici u svim važnijim upravnim poslovima. Oni su se po dužnosti dnevno s njim sastajali i referirali mu o tekućim poslovima, kao i o svim problemima koji su bili od interesa za napredak ekonomskog i kulturnog života podložnog područja.[6]

Sigurno se i prije 1420. god. pokazalo nepraktičnim i nezgodnim što sva tri suca za otok Hvar borave stalno u gradu Hvaru, dakle na samoj periferiji svoje jurisdikcije, tako da narod iz najudaljenijih mjesta ostalog, najvećeg dijela otoka mora i zbog sitnih sporova polaziti u grad Hvar. Stoga se nametnulo pitanje ne bi li trebalo birati posebnog suca za Stari Grad i područje istočno od njega. Ima opravdana razloga mišljenju da je u tom pogledu bila od mjerodavnih davno još donijeta pozitivna odluka, koja je priključena Statutu, kao njegov integralni dio. Naravski, privilegij izbora suca prisvojili su članovi Vijeća za sebe, tako da su u stvari oni imali i aktivno i pasivno pravo glasa. Stoga mora da je već 1421. god., dakle prve godine nakon definitivnog priključenja otoka Hvara Mletačkoj Republici, došlo između plemića i puka do nesuglasica u pitanju biranja suca za Stari Grad. To nam dokazuje dekret dužda Tome Moceniga od 13. ožujka 1491. god., koji je na molbu »Quo ad capitolo prorecta pro parte Populi, Universitatis et aliquorum Nobilium Phare«[7] uz ostala rješenja, donio u pogledu sudaca ovu odluku: »volumus, quod Iudices elligantur per Consiglium, sicut servatur ad presens ut talis ellectio Communis meliusque procedat«. Vjerojatno se ovo odnosilo baš na suca za Stari Grad, jer sigurno 1421. god. nije bilo sporno tko ima da bira ostale suce komunalne vlasti. Prva, dosad nepoznata isprava iz 1537. god. koja spominje suca za Stari Grad jest prepis uzet iz Statuta. To je »Copia tratta dal Statuto Municipal Carta 117 sub Rubrica« u kojoj se spominje »il Spettabile Zudesse ch'é, et per tempo sará a Citta Vechia.«[8]

iako kratkotrajan, kao i onaj Antuna Semitecola, konsekventno su označeni kao Semitecolo.

Autor ove radnje u citiranim dokumentima iz knjiga procesa vjerno se pridržavao njihove ortografije, interpunkcija i jezika. Pisac je podvukao neke rečenice u dodokumentima.

[6] G. Novak, Hvar, Beograd, 1924, str. 76. Isti, Hvar kroz stoljeća, str. 66. Boglić, Studi storici sull'isola di Lesina.

[7] Proces I, A, str. 1.

Budući da su u svescima ovih procesa numerirane samo desne strane listova, a ne i lijeve, to navedeni brojevi označuju cijelu stranicu, tako da citati mogu biti na jednoj kao i na drugoj njenoj strani.

[8] Proces I, A, str. 4.

To ne znači da se tek 1573. god. uvela služba suca za Stari Grad i sela. Na sjednici Vijeća plemića od 24. srpnja 1644. god.,[9] na kojoj su birani razni funkcioneri Komune, prije prijelaza na izbor suca za Stari Grad, članovi Vijeća Ivan Balcilucio i Vidal Vidali protivili su se tom izboru. Njima su replicirali gradski suci Jeronim Lepporini i Jakov Bonini, istakavši *da se i ranije birao sudac za Stari Grad*, a da je jedino zbog nemara Vijeća neko doba taj izbor bio izostavljen. Nakon toga prešlo se na glasanje, pa je sa 44 protiv 5 glasova bio izabran Nikola Lukoević za suca u Starome Gradu. Čini se da je poslije toga Veliko vijeće plemića opet neko doba prekinulo izborom suca za Stari Grad, jer Marko da Riva, knez i providur, u pismu od 30. kolovoza 1689. god. traži da se nastavi birati taj sudac na korist siromašnog naroda Staroga Grada i okolnih sela, a shodno slovu zakona, »l'elletione del Spettabile Giudice di Citta Vecchia, che per leggi di questo Municipio deve esser . . .«[10]. I zbilja, iduće godine bio je, prema zapisniku Vijeća od 19. veljače 1690. god., ponovo izabran sudac za Stari Grad, i to Toma Vidali.[11] Ovaj izbor je izazvao veliko negodovanje u redovima pučana, koji su se već 12. ožujka iste godine, u prisustvu Alojzija Foscarinija, kneza i providura, sastali u kneževoj palači na Kongregu i izabrali 3 poslanika (ambasciatori), sa zadatkom da u ime naroda zatraže ukidaje tog izbora kao protupropisnog. Za pučke poslanike bili su izabrani: Petar Politeo, Nikola Bianchini i Ivan Ljubić.[12]

Pučani nisu bili u principu protiv suca u Starome Gradu; jedno su htjeli da on bude izabran pristankom naroda, što se vidi iz ove rečenice u predstavci poslanika: »*che se tal carica riese necessaria, ci vuole il consenso del Popolo*«.[13] Istodobno je nastao spor i o tome da li Vijeće ima pravo primanja vlastelinskih djevojaka, mjesto pučkih, za samostan sv. Ivana i Antuna.

U dnevnom redu Vijeća, koje je sazvao Alojzije Foscarini, knez i providur, za 19. veljače 1690. god., bila je ova tačka: »et in oltre alla Balotatione di Citelle, che doveranno introdursi nel Monasterio delle R. R. Monache«.[14] Za prijem u samostan bila je podnijela molbu Marija, kći pokojnog Ivana – Antuna žena, bračkog vlastelina, u kojoj ona veli: »Imploro peró con ogni humilitatione d'esser admessa nel Monasterio di S Antonio nel modo delle Popolari con la contributione ordinaria della Roba, et degli alimenti.«[15] Vijeće je njezinu molbu usvojilo. Pučki su predstavnici tvrdili da kćeri plemića ne mogu kao pučanke da budu primljene u spomenuti samostan sve dok vlastela ne budu snosila terete koje snosi narod: »figliule di chi non volendo concorrer con essa fedelissima Universitá ne aggravij reali di Publico servitio.«[16]

[9] Proces I, A, str. 46.
[10] Proces I, A, str. 26
[11] Proces I, A, str. 30.
[12] Proces I, A, str. 36–37.
[13] Proces I, A, str. 50.
[14] Proces I, A, str. 29.
[15] Proces I, B, str. 16.
[16] Proces I, A, str. 42.

Veliko vijeće plemića na sjednici od 30. travnja 1690. god. raspravljalo je o zahtjevima pučana, pa ih je odbacilo i izabralo svoje poslanike za obranu stava Vijeća u oba sporna pitanja. Izabrani su: Jakov Bonini i Jeronim Vidali.[17]

Sada je počeo proces, u kojem su obje strane razvile veliku aktivnost i za svoje teze iznijele mnogi dokazni materijal.

II

Pod naslovom »Processo occorso tra Nobili et Popollari á causa dell' Giudicato di Citta Vecchia et della Ballotatione fatta in Consiglio per che Signorina Maria figlia del quondam Signor Giovanni Antonio Zen Nobile della Brazza sia accetata come popolare nel Monastero delle R. Monache.

A – Processus Nobilium

B – Scripture Popullarium«

sačuvale su se u rukopisu isprave i dokazni materijal, i to u ovjerenim prijepisima, koji je upotrebljen u ovoj interesantnoj parnici. U svesku su navedeni najprije kratki informativni izvaci iz rješenja i dukala koje su išle u korist tvrdnje plemića da je služba suca za Stari Grad veoma stara i da njezin izbor pripada Vijeću. Uz te navode plemića nalaze se primjedbe pučana, »Obietto adversario«. Na slijedećim stranicama knjige nižu se mnoge isprave i prijepisi zapisnika Velikog vijeća plemića, koji u glavnome potvrđuju da je od davnine postojao sud u Starome Gradu. Iz zapisnika pučkih kongrega i iz prijepisa predstavki koje su pučki prokuratori i specijalni poslanici podnijeli vlastima i sudu, proizlazi da puk nije bio saglasan da se izabire sudac za Stari Grad bez pristanka naroda, pa je tražio poništenje takva izbora od 19. veljače 1690. god., kao i poništenje odluke o prijemu Marije Zen u samostan.

Od svih tih dokumenata mi ćemo ovdje donijeti samo one koji su karakteristični za pitanje da li se birao ili nije sudac za Stari Grad, i u koje vrijeme. Iz njih ćemo ujedno crpsti podatke o protuzakonitom djelovanju i grubom iskorištavanju svog položaja nekih sudaca, što je možda i bio glavni razlog da se puk bunio protiv njih, a što nam sve može poslužiti za ilustraciju prilika i administracije u naseljima na ravnici otoka i njezinoj okolini u to doba.

Na strani 4. knjige ove parnice nalazi se dokumenat iz 1537. god. upućen sucu u Starome Gradu s nalogom da izabere jednog plemića za zapovjednika i četiri pučana kao članove straže za nadziranje polja i šuma i prijavljivanje počinitelja šteta. Dokument je pod naslovom »Copia tratta dal Statuto Municipale ca 117 sub Rubrica De Auite (?) Iudici attributa in elligendo-Custodem Camporum et de pena contra ligna inci-

[17] Proces I, A, str. 40.

dentes super terrenis alienis«. U njemu se pored ostalog kaže: » . . . comandamo al Spettabile Signor Steffano Duimicich al presente *Zudeze dia Citta Vecchia* . . .«.

Po odredbama Statuta suci za Stari Grad nisu imali pravo na nagradu, niti su smjeli primati darove, jer je spomenuta služba bila počasna.

Sudac Jakov Bonini, a možda je takvih bilo više, prelazio je svoje kompetencije, vršio nasilja i trgovao na svoj račun, namećući građanima propise koji su išli njemu u korist, a ostalim trgovcima ograničavali slobodno poslovanje. Zbog toga je Jakov Bonini bio osuđen, a presuda je pročitana u »arengumu«. Evo presude u prijepisu:

»Copia tratta dal Volume delle Sentenze kriminali sotto il Regimento dall'Illustrissimo Signor Benetto Correr Conte et Proveditore di Liesina et sua Giurisditione publicato sotto il primo aprile 1582. in Arengo contro Giacomo Bonino giá *Giudice dellegato di Citta Vecchia*, contro il quale per noi et offitio nostro processo fú et e sopra il Capitolo preso nella Congregatione del popolo per quello che essendo egli Giudice dellegato nel detto luoco di Citta Vecchia e stato de tanto ardire far commandamenti pennali ali Pescatori che non possono uender ad alcun il pesce che prendeuano saluo a lui facendolo anco portare fino a casa con minaciar l'inobediente con . . . li quali in piazza publica teniua a terrore et spauento di fedelissimi sudditi di Sua Serenitá facendo anche pregionare persone senza alcuna formatione di processo: nec non uender formento a L 16:16 il staro, et acció piú commodamente potesse dar esito a tal formento ha prohibito ad alcuni Vasselli. che sono ariuati in questo luoco con formento scaciarli, et anco fatto pena alle pancogole, che in queste parti seruono in luoco di Pistoni che non douesero comprar formento d'altri che da lui, con molto danno di detti sudditi, et come piú diffusamente nel sopra ció formato processo appare: Commettendo le predette cose siente et á malissimo essempio d'altri, citato legitimamente á Presentarsi nelle forze nostre non s'é curato restando assente et contumacé il che magiormente oltre le cose contenute nel processo lo rende colpeuole, et reo. Per ció che il sudetto Giacomo sia bandito per anni cinque da tutta questa Giuriditione, et rompendo lí confini et se sará preso star debba due anni in una Galea de condanati con ferri alli Piedi et il captor habbi delli suoi beni L 500 de picoli, et da nostro restino ippotecati a questo taglia, non hauendo beni li sia dato dalli danari di questa Camera.[18]

L.S.D. M. Giulio Lazaneo Coadgiutore di Liesina ha fatto copiare d'altra á se fida – mano sottoscritto et sigilato«.

Za vrijeme komunalne uprave Alojzija de Catalea Petra, kneza i providura, izdao je dužd Jeronim Priolus pod datumom od 15. svibnja, indictione 5⁰ 1562. god. dukalu u kojoj se, pored ostaloga, veli i ovo:

[18] Proces I, A, str. 12.

»é che alli giudici delle Ville non sia dato un cantiner di Sardelle per ogni tratta, et che li detti giudici, non possono tor Lomboli ne Lingue, si come nouamente s'ha introdotto senza lezze.«[19]

Budući da je u Starome Gradu sudac imao najvišu čast, on je imao i najvišu vlast, ne samo u krivičnim sporovima nego i u pravnim i policijskim pitanjima. Za nadzor nad zdravljem stanovnika, pored liječnika, u sijelu Komune bila su još četiri činovnika, a u Starome Gradu vjerojatno dva, koji su surađivali sa sucem toga grada. Takvo uvjerenje možemo steći iz pisma upućena od suca Matije Lucoevića pod datumom od 16. studenoga 1607., god. Juliju Contariniju, knezu i providuru,[20] u kojem se izvješćuje da je oko desetak uskoka iz Brača došlo u Stari Grad i da pri tom nisu bili povrijeđeni zdravstveni propisi. Pored suca pismo su potpisali i »li Deputati alla Sanitá«.

Evo tog pisma:

»Questa mattina vennero qui per via di traghetto dalla Brazza Uschochi[21] diese in circa li quali volevano comprarsi del Pane, e Vino, et entrar dentro, il che hauendo inteso noi siamo andatoli incontro, et loro prohibito l'ingresso con termini, che si sono parsi conueneuoli. Onde intendendo l'instanza nostra s'hanno fermato di sopra la fontana,[22] et iui fattosi portar del uito per mezzo g'un Contadino con hauer sodisfatto, interamente il costo, nel riceuimento del quale s'hanno osseruati li requisiti del carico della Sanitá à pieno, cossi che in alcun modo non hanno praticato ne personalmente ne con roba, et poi sono, ritornati per la medesima strada uia, dicendo eserne quatro barche nella ponta di Cabal, perché desiderosi di sotisfar all'ufficio nostro habbiamo uoluto ció notificarle ad ogni buon fine, et con questo restammo deuotissimi Servi di V.S. Illustrissima.

[19] Proces I, A, str. 6.

[20] Proces I, A, str. 13.

[21] Proces I, A, str. 13.

Uskoci su djelovali u borbama za Klis, pa su se u redovima posade te tvrđave, kao i u splitskom polju, pod zapovjedništvom generala Lenkovića borili protiv Turaka. Bili su zakleti neprijatelji Osmanlija i Mlečana. Na moru su napadali njihove brodove i silno im ometali saobraćaj i međusobnu trgovinu. U tom periodu zadržavali su se i na otoku Braču, odakle je 1596. god. jedan odred uskoka od 300 ljudi priskočio u pomoć borcima za oslobođenje Klisa. G. Novak, Povijest Splita, II knjiga, Split 1961, str. 96, 100, 102, 104. Kako se doznaje iz ovog dokumenta, dana 16. studenoga 1604. četiri njihove lađe pristadoše u Kablu, pa su desetorica uskoka došla u Stari Grad po provijant. Mjesne vlasti su im zabranile ulaz u grad, ali im je jedan seljak pomogao i donio što su željeli.

[22] Spomenuta fontana je od osobitog značenja za određivanje stadija topografskog razvitka Staroga Grada u XVI i na početku XVII stoljeća.

Te fontane danas nema, ali se može sigurno pretpostaviti da se nalazi istočno od perivoja Vrba, iza mjesta gdje je do nedavna bio bunar s naslanom vodom i pojilištem za stoku, i to tamo gdje je izvor pitke vode koju upotrebljava vodovod Staroga Grada, odnosno tamo gdje je pred kratko vrijeme nađen novi izvor s veoma dobrom vodom. Pošto su uskoci pošli sve do fontane, dakle do periferije grada, to znači da je put iz Kabla vodio uz obalu do fontane, i da je cijeli predjel Prika, gdje je školska zgrada, zatim zemljište Vrbe, kao i prostor oko ribarnice, bio pod morem. Prema tome fontana je bila krajnja istočna tačka luke. Da nije tako bilo, uskoci bi bili uz obalu stigli ravno u grad na Ploču.

Da Cittá Vecchia li, 16, nouembre 1604.
D.V.S. Illustrissima
Deuotissimi Servi
Il Giudice, et li Deputati alla Sanitá
... Malipiero Coadiutore ha fatto copiare, sottoscritto e sigillato«.

U pismu od 16. travnja 1611. god., upućenom »*al Giudice di Citta Vecchia*« knez Semitecolo poziva suca da pazi kako bi se svi posjednici ljetnih mreža (rete Sardelare) prijavili u određenom roku kancelariji.[23]

Čini se da je oko godine 1644. Veliko vijeće propustilo izabrati suca za Stari Grad. Zbog toga je, kako se vidi iz dolje citiranog dijela zapisnika Vijeća od 10. travnja 1644, u Starom Gradu dolazilo do biranja privremenih sudaca, osobito kad je trebalo donijeti odluku o nekretninama. Nakon obrazloženja, prihvaćen je u toj sjednici Vijeća prijedlog da se odmah, a tako i ubuduće, bira sudac za Stari Grad. Evo tog dijela zapisnika:

»Copia tratta dal libro de Consigli coadunati sotto il Regimento dell'Illustrissimo Signor Aluise Zuirini fú Conte et Proveditore di Liesina Adi, 10, Aprile 1644.

Veniva alletto per il passato come si uede dalle publiche scritte et *dal stesso Statuto Municipal un Giudice a Citta Vecchia* nella forma che s'ellegge a presente quello di Lissa, il quale nelle Publiche occorenze suplica al bisogno degli habitanti di dentrovia di questa Giurisditione è conosendosi massime al presente quanto sia necessaria la medesima caricha in detto luoco, doue per far le delliberationi da stabili, et altro in luoco dell'Illustrissimo Signor Conte et Providitore conuiene per mancanza d'esso Giudice elleger di volta in volta privati Nobili á tal fontiane, cosa che riese di puoco decoro del medesimo Illustrissimo Rapresentante et di questo Consiglio ancora.

Peró: L'andara parte che sia elletto hora, é nell'auenire da questo Consiglio *un Giudice a Citta Vecchia come si faceva ne tempi andati.*«[24]

Kako smo već kazali, Vijeće je oko 1689. god. ponovo prekinulo s biranjem suca za Stari Grad.

Donosimo dekret Marka da Rive iz 1689. god. kojim pozivlje Vijeće da nastavi s biranjem suca za Stari Grad. Dokumenat je interesantan zbog argumenata kojima knez opravdava svoju naredbu.

»Copi tratta dall'originale essistente appresso il Signor Alessandro Gazzari.

Noi Marco da Riva per la Serenissima Republika di Venetia Conte et Proueditore di Liesina, et sua Giurisditione. A qualunque. Illustrissimo et Eccelentissimo Magnifico Consiglio, Colleggio ove le presentamo (?) nostre preveniranno faciamo ampla et indubitata fede qualmodo per

[23] Proces I, A, str. 14.
[24] Proces I, A, str. 20.

essersi da qualche tempo in qua *pretermessa dal Spettabile Consiglio de Signori Nobili di questa Citta l'elletione del Spettabile Giudice di Citta Vecchia, che per leggi di questo Municipio deue essere*, conuien alli poueri huomini del detto luoco, di Gelsa, Varbosca, Varbagnio, Pitue, Sfirze, Vrisnich, Santa Barbara, San Pietro et Piame uenir alla Citta, et far tal uno dodeci tal uno quatordeci, tal un sedeci, tal un diciotto, e tal un trenta in su miglia á causa di liti che non eccedon cinque lire, che per privileggio deuon esser Giudicate dalli Spettabili Signori Giudici della Cittá per mancanza di quello di Citta Vecchia, cosi che tal volta piu eccede la spesa, che l'importar della pretesa. Che quando si continuasse coll'elletione d'esso Spettabile Giudice di Citta Vecchia, la pouertá restarebbe solevata ne hauerebbe occasione di far simil uiaggi, é spese, et anco il Publico seruitioin ogni euento uerrebbe con maggior feruore, studio et applicatione essequito, le presenti habbiamo per esser tale la pura ueritá, rillasiato et per hauer noi nel corso di questa nostra carica osseruato li premessi particolari. In quorum fide.

Liesina li, 20, agosto 1689.

L.S.S.M.

Marco da Riua
Conte é Proveditore[25]
Alberto Papali Canceliere
della Magnifica Comunitá

L.S.

Luca Gaudentio
Coadgiutore di Lesina
ha fatto copiare sottoscritto, sigillato.«

Za 19. veljače 1690. god. sazvao je Alojzije Foscarini, novi knez i providur. Veliko vijeće plemića za izbor funkcionera komune, među kojima i suca za Stari Grad, kao i za prijem djevojaka u samostan Sv. Antuna.

Saziv je određivao knez i providur u saglasnosti sa sucima grada Hvara, utvrdivši dan sjednice i dnevni red. Općinski činovnici i kuriri, kojih je u tu svrhu u sijelu komune bilo 4, a u Starome Gradu vjerojatno 2, morali su javno oglašavati po svim mjestima saziv Vijeća i poziv pokazati svim njegovim članovima na teritoriju Komune. Izbor se vršio slično kao i u ostalim dalmatinskim komunama, ali ipak s nekim razlikama u samoj proceduri biranja. Nakon ustanovljena broja prisutnih vijećnika, uključivo kneza i providura, prelazilo se na dnevni red. Kad je bio na redu izbor, najprije se biralo šest predlagača kandidata. Predlagači su bili ona šestorica koji su iz kutije, ili žare s hrpom kuglica, među kojima je bilo i zlatnih, izvukli zlatne kuglice (balle d'oro). Nakon tog čina pojedini predlagači su isticali pred Vijećem svoje kandi-

[25] Proces I, A, str. 28.

date, za koje se zatim po redu glasalo. Za grad Hvar predlagalo se šest kandidata, a za Vis i Stari Grad po dva, tj. za svako sudačko mjesto po dva kandidata.

Evo izvatka iz tog zapisnika:

»Adì, 19, Febraro 1690,
Domenica
Conuocato, è coadunato il Spettabile Consiglio de Signori Nobili di questa Citta nella sala del Palazzo Pretorio alla presenza dell'Illustrissimo Signor Alouise Foscarini Conte Provveditore premessi li soliti mandati per li luochi consueti, et il suono di Campana giusta il solito nel qual Spettabile Consiglio intravennero gl'infrascritti Signori Consiglieri oltre la persona dell'Illustrissimo Signor Conte Prouueditore.
Ommessi li Nomi delli Signori Consiglieri.
Vada per il numero. Quali numerati in tutto compreso la persona dell'Illustrissimo Conte Prouueditore furono numerati uinti sette.
Doppo di che letti li ordinarij mandati.
Ommissis Aliquid
S'andò a Capello per l'ellatione delli tre Spettabili Giudici della Città con loro scontro. L'infrasritti cauaron balla d'oro.
S'andò a Capello per l'elletione d'un spettabile Signor Giudice di Lissa col suo scontro, et d'un Spettabile Signor *Giudice di Citta* Vecchia col suo scontro, et due Signori Avagadori senza scontro.«

Ponovo je šestorica vijećnika izvuklo zlatne kuglice, pa se zatim sličnom procedurom prešlo na izbor suca za Vis i za Stari Grad.

»Spettabile Giudice di Citta Vecchia
P. 13, C. 15 F 2 – Il Signor Giacomo Bonini per il Signor Zuanne Vidali.
P. 18 C. 10, F 2 Il Signor Tomaso Vidali per il Signor Francesco Gazzari. [Potpisani:] Aluise Foscarini.«[26]

Dodatak tom zapisniku s istim datumom od 19. veljače 1690. god. govori o prijemu djevojke Marije Zen u samostan sv. Ivana i Antuna. Ta pobožna institucija radila je u zgradi Nikole Golubinića i u kući Hanibala Lucića. Svećenik Nikola Golubinić ostavio je oporukom od 1590. god. svoju kuću za utemeljenje jednog samostana, a isto je tako Julija, nevjesta Hanibala Lucića,[27] žena njegova sina Antuna,[28] kodicilom iz

[26] Proces I, A, str. 29. i 30.

[27] G. Novak, Testament Hanibala Lucića i njegove nevjeste Julije, Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, VIII, Beograd, 1928, str. 130–133.
U kodicilu Julija veli:
»Item jure legati lassio la casa della presente mia habitation dopo la morte della Signora mia sorella Maris alle Monache over Pizzocare Figlie di Nobili di legittimo matrimonio procreate in questa cittá, le quali la debbino habitar, et tuor per loro compagne quando le piacesse anco figlie Figlie di Popolari di questa Cittá che fussero caste et dabbene.«

[28] Julija, unuka Petra Hektorovića, bila se udala za Antuna Lucića, nezakonita sina Hanibala Lucića. Julija s mužem stanovala je do njegove smrti, oko dvadeset

1591. god. darovala »jure legati« bivšu Lucićevu kuću u gradu Hvaru redovnicama za samostan, ali s time da je mogu koristiti tek nakon smrti sestre Marije, koja ima pravo da do tada u njoj stanuje. Nije nam poznato kad je Julijina sestra umrla, ali se čini da je pitanje osnivanja samostana postalo aktuelno tek oko 1622. god.

Budući da je mletačka vlada odugovlačila s davanjem odobrenja za utemeljenje samostana, to su Vijeće i građani grada Hvara poslali 1623. god. književnika Marina Gazarovića u Veneciju, da od dužda ishodi pristanak za osnivanje te pobožne institucije.[29] Prema izvornoj zamisli, u početku su imala da budu utemeljena dva samostana, i to jedan u bivšoj kući svećenika Golubinića, i posvećen sv. Ivanu, a drugi u bivšoj kući Hanibala Lucića, pod zaštitom sv. Antuna. Obećanja data Gazaroviću nisu se dugo ostvarivala. Po svoj prilici su u međuvremenu izvršene neke predradnje. » . . . in questo che nouamente è stato fabricato . . .«,[30] Senat je tek 20. lipnja 1652. god. donio konkretne dispozicije o osnivanju samostana, i to tako da se obje zgrade spoje zajedno s jednim ulazom i utemelji jedan samostan, pod jednom upravom i pod zajedničkim imenom: Samostana sv. Ivana i Antuna.

Budući da su plemići laici od vlasti zatražili utemeljenje samostana benediktinki i pobrinuli se za njegovu dotaciju, kako se to kaže u spomenutom dekretu, to je nadzor nad ustanovom povjeren gradu Hvaru i Vijeću plemića, koje je tu funkciju imalo vršiti preko specijalnih prokuratora. Prve kandidatkinje za redovnice imalo je birati Vijeće, a kasnije je ta dužnost trebala preći na upravu samostana. I pored ove naredbe, do ostvarenja namjene darovatelja zgrada došlo je tek 12 godina kasnije.

Vjerojatno je do odugovlačenja utemeljenja samostana došlo zbog nesuglasica između plemića i ostalih građana. Julija Lucić u svom kodicilu iz 1591. god. postavila je mogućnost prijema u samostan i djevojaka iz pučkih obitelji, samo ako su dolična vladanja i ako to ostalim pitomkinjama bude po volji.

Iz raspoloživih dokumenata vidi se da su plemići postavljali pitanje da li uopće treba u samostan primati pučanke, i ako treba, koliko ih se ima primiti. Konačno su 1664. god. došle iz Paga dvije opatice, koje su,

godina, u Hektorovićevu dvorcu u Starome Gradu. Antun je želio da bude sahranjen u gradu Hvaru, a Julija je htjela da bude pokopana uz njega.

Petar Kumičić, Petar Hektorović, njegov rod i Tvrdalj, Dubrovnik, 1924. godine.

[29] G. Novak, Hvar, Beograd, 1924, str. 147; Isti, Hvar kroz stoljeće, Zagreb, 1960, str. 19.

[30] Proces II, A, str. 79. U ovom se dekretu kaže: »doi Monache del Monasterio d'Arbe, a u drugom (Proces I, B, str. 15): hora che sono Capitate le due Monache da Pago per educatione d'esse . . . « U ovom drugom se veli: . . . . . qual dichiaro, che li due Monasteriji, che erigersi doverano sino stati ridotti in uno sotto il titolo di S. S. Giovanni et Antonio in una sola entrata le due dispositioni Testamentarie di Prete Nicolo Colombino 1590, e di Giulia Lucia 1591, che le prime figlie vi saranno introdotte per ricever l'Habito tanto Nobili, quanto Popolari di buona vita, et di honesti costumi siamo elletti dal Consiglio della Citta, che ne tiene la sopraintendenza.«

prema dekretu Senata iz 1652. god., imale da započnu u samostanu odgajati primljene djevojke. Tada je generalni providur za Dalmaciju Jerolim Contarini dekretom od 1664. god. naredio da se započne radom.

Prema toj naredbi, Vijeće je imalo odmah da izabere dvanaest djevojaka za samostan, i to osam iz plemićkih, a četiri iz pučkih porodica.[31] Pošto se bojao da Vijeće neće htjeti da izvrši izbor (»Se il Consiglio si ritrasse da tal essecutione«), Contarini u dekretu predviđa tko će ga u tom slučaju izvršiti.

Samostan benediktinki u gradu Hvaru vjerojatno je te godine započeo radom. On postoji još danas. Historijat Lucićeve kuće, kao i onaj samostana sv. Ivana i Antuna, nije bio dosad dovoljno osvijetljen za vrijeme od 1652. do 1690. god.

Pučki prokuratori, predstavkom od 22. veljače 1690., protestirali su protiv izbora suca za Stari Grad, tvrdeći da je izbor protuzakonit. Tražili su od sudaca komune i Vijeća da ga ukinu. Budući da u tome nisu uspjeli, zatražili su saziv Kongrege u svrhu izbora delegata koji će biti odaslani generalnom providuru Dalmacije, a, ako ustreba, i duždu, s molbom da opozovu službu suca za Stari Grad.

Alojzije Foscarini, knez i providur hvarske komune, rješenjem od 26. veljače 1690. pristao je na saziv pučke skupštine. Kongrega se sastala 12. ožujka 1690. u sali kneževe palače u prisustvu providura Foscarinija.

Donosimo dio zapisnika koji se odnosi na izbor tri pučka poslanika. Procedura u Kongregi za izbor pučkih poslanika ponešto se razlikovala od one u Vijeću. Knez i kaštelan predlagali su prva dva poslanika, a trećeg jedan od pučkih prokuratora.

Evo u prijepisu zapisnik izbora.

»Adi, 12. Marzo 1690.

Conuocata et congregata la Congregatione del Popolo nella sala del Palazzo Prettoreo alla presenza dall'Illustrissimo Signor Conte: Provveditore Foscarini, premessi li mandati per le Giurisditione, a suon di Tromba, giusta l'ordinario nella quale interuennero Sua Signoria Illustrissima. L'Illustrissimo Signor Camerlengo è Castellan

Il Signor Pietro Politeo
Signor Tibaldo Rinaldi
Paron Zorzi Samohod
} Procuratori del Popolo

La qual parte letta et interpretata per mi Luca Gaudencio Coodgiutore di Lesina fù confermata et presa du tutti quelli che interuennero nella detta Congrega-sine vocis Oraculo, et d'altri che interuennero si-

[31] Proces I, B, str. 15.

milmente. Vada per l'elletione degli Ambasciatori giusta la continenza dalla sudetta Parte. Si passò dunque all'ellettione di due (tre?) Ambasciatori è come sopra.

L'Illustrissimo Signor Conte Prouueditore nominò il Signor Pietro Politeo.

L'Illustrissimo Signor Camerlengo è Castellan ellesse Paron Nicolò Bianchini

Il Signor Pietro Politeo elesse come Procuratore Paron Zuanne Gliubich

Si passò alla balotatione de Signor Pietro Politeo

De sì – – – num^{0} cento e trenta noue.

De nò – – – nulla

Si passò alla balotatione di Paron Nicolò Bianchini, è fù confermata da tutti sine vocis oraculo.

Si passò alla balotatione di Paron Zuanne Gliubich per terzo Ambasciatore giusta la stessa Parte, è fù confermato da tutti sine vocis oraculo.

Siche rimasero per Ambasciatori giusta il contenuto dell'oltrasta Parte il sottoscriti

Il Signor Pietro Politeo

Paron Nicolò Bianchini, et

Paron Zuanne Gliubich

Et così fù licenziata la detta Congrega.[32]

Luca Gaudencio Coodgiutore nella Cancelleria di Liesina ha copiato dal libro della Congrega et in fede sottoscritto, et sigillato.«

Puk otoka Hvara bio je svjestan svoje snage i svojih ljudskih i legitimnih prava, pa se za njih borio svim raspoloživim sredstvima. On je u svojim skupštinama i sastancima imao moćno oružje za obranu protiv pretenzija Plemićkog vijeća. I narod otoka Visa prisustvovao je pučkim kongregama Komune. Pismom od 30 travnja 1690. god. pučki prokuratori iz Komiže opravdavaju se što nisu mogli oni i još mnogo osoba, doći na Kongregu održanu 15. ožujka. Izjavljuju da se slažu sa svime što je bilo odlučeno. Vjerojatno se radilo o pitanju suca za Stari Grad.

Mletačka vlada udovoljavala je mnogim pučkim traženjima i željama, ne dirajući pri tome u osnovne privilegije Plemićkog vijeća. U početku su patriciji zauzimali sve važnije položaje u administraciji Komune, ali su se kasnije postepeno morali pomiriti s mišlju o suradnji s pučanima. Osim sudjelovanja u upravi fontika, kao i u dijeljenju soli za ribare, pučanima je 1514, god. priznato pravo kontrole komunalne blagajne i

[32] Proces I, A, str. 37.

suradnja u upravljanju novčanim sredstvima.[33] I u pitanju biranja suca za Stari Grad, što je Vijeće smatralo svojim privilegijem, pučani i njihove vođe nisu popuštali.

Osim akcije pučke skupštine, koju je ona povela preko svojih poslanika, manifestirao je i sam puk direktno i spontano izraze svog negodovanja, koji su se znali izroditi u teške ispade i pobune.

Dne 16. ožujka 1690. god. generalni providur Aleksandar Molin piše iz Šibenika knezu i providuru Alojziju Foscariniju da je saznao za pobunu stanovnika Staroga Grada, koji su se u velikom broju bili pojavili u gradu. U dopisu se ne kaže koji je bio razlog pobuni, niti koje su bile vođe, ali zbog vremenske koincidencije, mora da je ta akcija bila u vezi s pitanjem suca za Stari Grad.

Donosimo to interesantno pismo.

»Illustrissimo Signor Signor

Oss^mo

Dalla uina voce delli Signori Capi di codesta Comunità, è dalle lettere di Vostra Signoria Illustrissima ancora ho con graue sentimento udito le tumultuose commotioni delli habitanti di Città Vecchia comparsi in cotesta Città in numerosa setta. Simili trapassi si contrapongono alle Leggi, è declinano dalla rasegnatezza di buoni sudditi, per che dall' aggrauij, che alcuno puo pretendere, con'è proprio il ricorso alla Giustitia, cosi è illecita è dannata ogni capriciosa operatione. Hauerebbe fatto bene Vostra Signoria Illustrissima reprimer immediate il sussuro coll' arresto delli autori, che non le sarebbe stato dificile con la scorta et assistenza de Soldati di noua leua di Capitan Giulatine (?) costì dimorante et se bene uoglio credere che non siano per suseguitare maggiori sconcerti, ad ogni modo non resto, d'eccitare il di lei Zelo, ad inuigilare con piena applicatione di dicertimenti (?) di tutto ciò, che perturbar potesse la quiete di quel Isola; Pertanto sè compiacerà informarsi chi siano stati li capi di quell' ation et l'intimarà di mio ordine mandato con commiration di pene seuere, che debbano portarsi all'obbedienza di questa Carica. Imponerà in alltre, a Paolo Cevisich habitante in Città, ch'egli pure capiti in diligenza alla mia Presenza, per render conto del denaro maneggiato da lui, di raggione, et per ocassione del armamento della Galera, è mentre de gli uni, et dall'altro, attenderò la piu pronta

[33] Proces II, A, str. 8.

Dužd Leonard Lauredamus pod datumom od 11. studenoga 1514. naređuje da se uz plemićkog ima birati i pučki »camerarius«.

Dukala veli: »Oligatur per Populum unus alter camerarius ex Popularibus«, a odlukom od 18. veljače, 4. indikacije 1515. god. određuje pučkom kamerarujusu platu od 1 dukata mjesečno. Odgovarajući propis upućen Viktoru Diedu, knezu i providuru hvarske Komune, veli (Proces II, P, str. 9.):

»Accio sapiate il voler et intention nostra, é Capi del Consiglio nostro di x^i circa il pagamento del Camerlengo Popolare novamente instituito per deliberatione del detto Consiglio, vi dicemo, et cosi comandamo con i Capi predetti, che dobiate dar per suo Sallario ducato uno al mese al Predetto Camerlengo Popolar et cosi farete observar de tempo in tempo«.

obbedienza del ordine presente, che dourà esser praticata al mio prossimo arivo a Spalato, bacio a Vostra Signoria Illustrissima affetuosamente le mani.

Sibenico, 16, Marzo 1690.

Alessandro Molin, Provveditore Generale.«[34]

Budući da su pučki poslanici pripremali tužbu sudu protiv Vijeća plemića o pitanju izbora suca za Stari Grad, izvršenog 19. II 1690. god., i prijema Marije Zen u Samostan sv. Antuna, to su i vlastala, na sjednici Vijeća od 30. travnja 1690. god. izabrala svoje poslanike sa zadatkom da brane stav Vijeća.

Izabrani su bili: Jakov Bonini i Jeronim Vidali.

Nakon obrazloženja svrhe saziva Vijeća, u kojem se ističe da je samo zbog nemara dolazilo do povremenog prekida izbora suca za Stari Grad, prelazi se na glasanje za predloženi zakonski prijedlog o biranju dvaju plemićkih poslanika.

Zapisnik svršava ovako:

»L'andarà parte posta per li Spettabili Signori Giouanni Giaxa, Tomaso Nicolini, et Simon Lupi Giudici, et per li Honorandi Signori Avogadori, che dal Corpo di questo Spettabile Consiglio siano elletti doi Ambasciatori, li quali dovranno con la piu possibil cellerità portarsi alla Presenza di detta Eccelenza per opporsi alla novità che tentano introdure li medisimi sopra la sudetta Carica di Giudice di Citta Vecchia, et col fondamento delle proprie raggioni Stabilir à Sua Eccelenza la giustitia della nostra causa, et la Carica stessa in essecutione de nostri Privileggi.

Qual parte letta, è ballotata hebbe pro, 22, contra niuna, et fu presa.

Et in esaminatione della sudetta parte si passò per scrutinio all'elletione di doi Ambasciatori con facoltà, come nella stessa parte.«[35]

Pučki poslanici Petar Politeo i Nikola Bianchini podnijeli su nadležnima tužbu od koje donosimo važnije stavke.

»1690, Adi, 8, Maggio Spalato

Presentato da Signori Pietro Politeo et Nicolò Bianchini Ambasciatori causa con li Signori Ambasciatori della Citta di Liesina instando. Tra gli altri tentatini con quali *hanno procurato li Signori Nobili* della Città di Liesina *leuar a quel Università le sue prerogatiue doueteli,* e per ragione di tempo, è per le Publiche dichiarationi, hanno nouamente preteso nel loro Consiglio uenir all'elletione di un Giudice nel luoco di Città Vecchia contro gli ordini, anco decisiui di più Illustrissimi et camandamenti Publici Rapresentanti appoggiate à tante Duccal di Sua Serenità, come pregiuditio euidente di quanto ha essa fedelissima Università *goduto per tanti secoli,* seruendosi se non per spuntar con uantaggio nelli tentative stessi di quell'occasioni che secondo l'occorenza d'ingiontoli aggrauio il trouar occupato.

[34] Proces I, A, str. 43.
[35] Proces I, A, str. 40.

Essendo però uenuta in deliberatione d'implorar li necessarij compensi tanto sopra le Duccali absenti a piedi di Sua Serenità quanto inanti il riuerito Tribunale di questa Città giusta la parte presa nella sua Congrega sotto li, 12, Marzo prossimo passato ha con fondamenti legitimi appellata la sudetta elletione di Giudice nel luoco di Città Vecchia per mezzo delli Signori suoi Ambasciatori della quale ne addimanda il taglio come di cosa nuoua et indipendente della loro libertà; et per chè le lettere della citatione comprendono a ueder terminar da S.e. circa gli altri aggranij s'insta, pro nuc, che corrispondente col taglio dell'elletione predetta resti pure terminato à suo fauore circa la pregiudicial intradutione nel Monasterio di quelle R. R. Madri d'alcune Citelle figliulle di chi non uolendo concorrer con essa fedelissima Uniuersità ne aggrauij reali di Publico seruitio, non possa hauerne con la medesima il benefitio delle predette introdutioni con Pregiuditio potente et itage salvis . . .«.[36]

Ta je predstavka bila priopćena plemićkim odaslanicima, na koju su oni odgovorili 10. svibnja 1690. god. Odgovor je bio saopćen pučkim predstavnicima. U njemu se kaže i ovo:

»L'elletione del Giudice fatta dal Consiglio s'appoggia à fondamenti incontrastabili come compredarà la Giustitia di questo graussimo (?) Tribunale.«[37]

Izabranici Kongrege (pučke skupštine) podastrli su 18. V 1690. nov zahtjev, koji svršava ovako:

» . . . *che se tal Carica riesse necessaria ci uole il consenso del Popolo*, è per sotisfatione di Nobili ci uol il decreto Publico, et il placet, cossi disponendolo il Prencipe con duplicate Duccali. Instano parimente per il Taglio di tal, pual parte con la quale à Pregiuditio delle Cittelle de Popolari introducono nel Monasterio figlie di Nobili d'altra Comunità per quelle raggioni considerate.«[38]

Generalni providur za Dalmaciju Aleksandar Molin donio je 20. svibnja 1690. god. konačnu presudu o tom pitanju. Molin je odobrio izbor suca za Stari Grad, izvršen 19. veljače 1690. god., a što se tiče Marije Zen, odobrio je njezin prijem u samostan samo ukoliko nasljednici pok. Zena budu snosili iste terete kao i pučani.

Presuda glasi ovako:

»Adi 24. Maggio 1690.

Presentata dalli Signori Giacomo Bonini, et Girolamo Vidali Ambasciatori di questo spettabile Consiglio, quali uedute da Sua Signoria Illustrissima ordinò la loro esaminatione et riferimento et itaque. Spettabili et generose Viui udite in contraditorio giuditio le parti infra-

[36] Proces I, A, str. 42.
[37] Proces I, A, str. 42.
[38] Proces I, A, str. 50.

scritte cio è D. Pietro Politeo, et Paron Nicolò Bianchini elletti per cotesta Congrega de Popolari adimandanti il taglio dell'elletione fatta da cotesto Spettabile Consiglio della Magnifica Comunità di Giudice in Città Vecchia de di – 19 – Febraro prossimo decorso, et che resti pure tagliata la pregiudicàl introdutione nell Monasterio di quelle R. R. Monache d'alcune citelle figliule di persone che non conccorrono coll' ordine Popolare nelli aggrauij di Publico servitio et ciò in conformità delle loro scritte di 8 corrente col mezzo del Signor Dr. D. Nicolò Gaudentio loro Avvocato per più ragioni dette dedotte et allegate da una, et dall'altra, uditi li Signoro Giacomo Bonini, et Girolamo Vidali Quondam Signor Giovanno Batta Ambasciatori elletti con parte dal Spattabile Consiglio adimandanti il laudo della sudetta elletione del Giudice di Città Vacchia, nec non assibentisi di fare circa l'introdutione delle citelle de Popolari quanto sarà dalla Giustitia terminato in tutto, è per tutto in conformità della loro scritta Giudicando prodotta, et ciò col mezzo del Signor Dr Vincenzo Pellegrini, loro avvocato, et per più volte a voce dette, et allegate;

Habbiamo col autorità del Governalato nostro laudeta l'elletione fatta da cotesto Spettabile Consiglio, li – 19 – Febraro del anno corrente di Giudice di Città Vecchia, et tagliata l'introdutione fatta dal stesso Consiglio della Citellla Maria Zena in quel Monasterio, ogni qual volta li heredi Zeni non concorrino nelle grauezze con li Popolari, Vra Sp. però fara, è nell'uno, è nell'altro punto tanto esequire di più li sudetti Puliteo et Bianchini quibus supra nominibus à chi hauerebbe di loro beni simultanei (?) et in solida a dare, et pagare alli Predetti Ambasciatori Nobili L 116:8 per spese in offitio nostre tansate giusta la modula in filza essistente. In quorum fide, Spalato – 20 – Maggio 1690.

Alessandro Molin[39]

Provveditore generali.«

Nakon toga Veliko vijeće je nastavilo birati suca za Stari Grad, ali se time strasti nisu bile smirile, pa je i kasnije dolazilo do sukoba između Vijeća i puka.

III

Drugi proces koji se vodio između Vijeća plemića i puka otoka Hvara, u po prilici isto vrijeme kao i prvi, odnosio se na neke titule koje su, prema tužbama plemića, upotrebljavali pučki prokuratori, a za koje su vlastela tvrdila da pripadaju samo njima. Osim toga vlastela su se tužila da pučani za saziv Kongrege upotrebljavaju ponekad znak zvona. Dokazni materijal te rasprave sakupljen je posebnom svesku pod naslovom:

[39] Proces I, A, str. 52.

»Processo a causa de Mal Pretesi titoli de Procuratori del Popolo d'arrogarsi

Primo

Il Titolo di Spettabili

2 do

Di Capi di Communità Procuratori dell'Università de Cittadini è Popolo della Magnifica Città

3 o

A causa del Sonar l'Ave Maria per la reddutione di Congrega in Campa.

Processi

A – B – C

nel Presente Volume incorporati.«[40]

Dokumenti složeni u ovom drugom svesku počinju napisom dr Fasaneja (nema imena) pod naslovom:

»Quanto differisce il Stato d'un Nobile da quello de Popolari.«

U ovoj »radnji« autor ističe izuzetne odlike plemićkom staleža i prostotu puka. Koliko on mrzi puk vidi se iz ove misli: »I.i popolari perche non possono farsi Nobili di sangue fanno per invidia per malvagiamento come che non potendo salire uno dirito albero per coglier di suavissimi frutti si dà a baterli à guastarli con li sassi cosi essi loro auentano i sassi delle liti, e delle colunie à frutti della Nobilità.«[41]

Postavlja se pitanje zašto su patriciji, osim nekih iznimaka, kao npr. Petar Hektorović, bili tako intrasingantni prema pučanima. Razumije se, svugdje gdje su postojali slični agrarni odnosi dolazilo je između plemića i kmetova do sukoba, jer su njihovi interesi u mnogo čemu bili suprotni. Ipak je postojala znatna razlika u ekonomskom i duhovnom pogledu između velikih feudalaca u unutrašnjosti zemlje i plemića uzduž naše obale. Prvi su bili moćni i bogati baruni, grofovi i prinčevi, koji su stolovali u utvrđenim dvorovima, a što se tiče njihova kulturna nivoa, on je bio kod većine njih prilično nizak, i naobrazba primitivna. Nasuprot tome plemići u našim primorskim komunama nisu bili tako bogati, ali su svakako bili mnogo izobraženiji i kulturniji. To vrijedi i za one u hvarskoj komuni. Kad ovdje govorimo o plemićima, mislimo uvijek na one koji su živjeli u primorskim gradovima i mjestima. jer oni imaju svoje specifične karakteristike.

Na mentalitet plemića, na način njihova gledanja na svijet, svakako je imao presudnog utjecaja njihov odgoj, formiran u ambijentu tuđem pučkom shvatanju života.

Mnogo puta su se bavili sitnim formalnim pitanjima i zbog takvih problema započinjali kavge s pučanima.

[40] Proces II, rukopis, gradska biblioteka u Splitu, signatura M. 30.
[41] Proces II, A, uvod.

Ovaj drugi proces je primjer takve sitničavosti i nekog čudnog uvjerenja o podijeljenosti ljudi, i to onih istoga naroda, po rodu i pravima: na obične i one povlaštene. Nećemo iznositi dokumente iz drugog sveska,[42] jer tretiraju uglavnom pitanja već poznata, a u procesu su iznesena samo kao dokaz da se Kongrega redovito pozivala i sastajala na znak trube, a ne zvona, i da pučkim prokuratorima nije pripadao naslov »Spettabile«, niti »Capi di Communità«, niti »Procuratori dell'Università de Cittadini è Popolo della Magnifica Città.«

Poslije dugog natezanja i kolebanja u donošenju odluke u ovom sporu, konačno je izrečena presuda.

Knez Contarini je 1664. god. odredio da se funkcioneri u pogledu titula koje stavljaju uz svoje potpise imaju pridržavati propisa usta-

[42] Proces II, A, str. 73.

Ipak ćemo učiniti iznimku za dukalu Franje Erricija iz 1633/1634.? god. U gradu Hvaru postojala je »Družba od standarda« (»Compagnia dell Standardo«) koja je, osim nekih dužnosti, vezanih, valjda, uz cerimonije dizanja i spuštanja zastave, bila na sebe preuzela davanje inicijativa za karitativne i humane akcije.

Tako je ona povremeno preko godine tražila puštanje na slobodu pojedinih kažnjenika iz zatvora u gradu Hvaru. Vlasti su udovoljavale takvim traženjima; ali, čini se da su se javljale nepravilnosti i neobjektivnosti pri određivanju tko će biti pušten, a pogotovo da li će to biti plemić ili pučanin. Da bi se u tome uveo red, dužd Erricio donio je svoju odluku. Po njoj se na godinu mogu pomilovati samo dva kažnjenika ili zločinca (»bandita«), i to jedan građanin (u dekretu se kaže: cittadino, dok se u jednom drugom dokumentu veli: nobile) o Božiću, i jedan pučanin o sv. Stjepanu, patronu grada, koji pada 2. kolovoza.

Dukala glasi ovako:

Registrato s, 12 Marzo 1634.

Quali uiste da Sua Signoria Illustrissima ordinó siano publicate et registrate.

Francesco Erricio Dur Venetiarum Nobili et sapienti Viro Francesco Zeno Provveditori nostro Generali in Dalmatia et Albania fideli dilecto salutem et dillectionis affectum.

Quello hauete osseruato d' inconueniente, che seguirá á Lesina nel liberar al instanza della compagnia del Standardo molto numero de sottoposti alla Giustitia da ogni regimento comproba la vostra applicatione al servitio d'obligar tanto numero di sudditi alla Giustitia di nuouo, dopo anco molto tempo, che sono stati graciati seruirebbe á portar confusione grande. Hora mentre la publica pietá, et beneficenza uole participare la sua gratia, et communicarla con tutti li sudditi suoi concorre per ció il Senato per questa uolta che non si mette mano nelle gratie giá concesse conforme il senso vostro, et quello de tre stati Provveditori generali Precessori, ma per l'avenire la regola dourá hauer una sicura forma acció non rinascano disordini, tanto ui comandiamo col Senato di far esseguire; Et in auenir si dourá conceder alla compagnia del Standardo la riberatione di due banditi solamente all'anno; Uno delle feste di Natale, nel qual tempo sia preferito il Cittadino, se ne sará, il 2do di San Stefano, che viene ali, 2, d'Agosto, et il gratiato sia il Popolare, se ne sará, acció ugualmente rippartito sia il benefficio et ne goda cadauno. Li casi dovranno essere purí non pensati, non per cause turpi, o atroci con archobusi, o armi simili prohibite dalle leggi, senza metter mano in quei casi che non fossero stati spediti. Per ogni bandito gratiato della sudetta maniera sia corrisposto un Reale al Conditione, che ne fará terminatione... liberatione alcuna in contrario d'esser privo in perpetuo del Caricho, et di non poter piú essercitar alcuno di Publico, et quelli che fossero gratiati contro il Decreto presente non possano goder beneffitio di tal gratia, le qaul siano, et s'intendano inualide, et nulle come se non fossero fatte. La presenta farete publicar á Liesina, et registrar in quella Cancelaria per la sua essecutione. Datum in nostro Ducali Palatio die, 21. Januarj Indictione 2º 1633.«

novljenih 1611. god. Što se tiče znaka za saziv Kongrege, kaže se ovo: »et che dopo i tre suoni della tromba si dia il 4to dell'Ave Maria col suono della Campana del Palazzo Pretorio per la reddutione della loro Congregatione.«[43]

Međutim, konačnu naredbu o upotrebi titula donio je 1706. god. Antun Simitecolo, knez i providur. Njegova naredba glasi ovako:

»Noi Antonio Simitecolo
Conte Provveditore

Ad instanza delli Spettabili Signori Giudici è diffensori di questa Comunità Comandiamo a Voi Signor Santo Cavanini Canceliere di quella Cancelleria perche in esiccutione delle Ducali dell'Eccelentissimo Consiglio di 40, C. N. di 11. Agosto 1686. con le quali restò revocato il ... di, 14, giugno 1649. dell'Eccelentissimo Generale Foscolo, come pure Atto, over Sentenza dell'Eccelentissimo Signor Generale Contarini, 16, Zugno 1664 et come in dette Ducali, et Mandati dell'Illustrissimi Signori Precessori spetialmente dell'Illustrissimo Lippomano, 9, Zugno 1644. dobiiate immediamente haver deprenato qualunque titolo, è altro nome, che fosse annotato ad Instanza delli Signori Procuratori del Popolo è di qualsiuoglia Carica elletta della Congrega del Popolo, o'che nelle loro sottoscritioni si fossero estesi oltre il solo nome di Procuratore di Popolo, et cosi nell'altre Cariche da loro sostenute, lasiandoli solamente per virtù delle sudette Ducali et Mandati il nome del Popolo.

Dovendo nell'auenire praticarsi lo stesso, et sia il presente anco notificato alli Signori Citadini, a fine sorti à pieno esseguita la publica Intentione. Et tanto douerà restar esseguito. In uorum Lesina ultimo Aprile 1706.

L. S. S. M. Antonio Simitecolo
Conte Provveditore
Antonio Latio Coadguitoore
Adi, 30, Aprile 1706.
Notificato il retrostante ordine ex officio al
Signor Santo Cavanini, Canceliere
Antonio Latio, Coadgiutore.«[44]

U svojoj historiji Hvarska komuna je doživjela velik uspon na ekonomskom i kulturnom polju, koji je kulminirao u XV i XVI stoljeću. Ali već u XVII stoljeću njena organizacija počinje da popušta, a ekonomska snaga da slabi. Pokazuju se znaci pojave jednog novog faktora u političkom i društvenom životu Komune, pojave građanskog elementa.

[43] Proces II, A, str. 104.
[44] Proces II, A, str. 120.

Plemići su osiromašili i povlače se na svoja imanja.[45] Vijeće plemića i pučka Kongrega gube svoje značenje i zakonodavnu vrijednost, a građani (cittadini) stiču sve jači utjecaj na upravu i poslove zajednice.

Mletačka Republika propada, i to se odražava na cijelu državu.

Novi svjetski pomorski putovi i političko-socijalna previranja u cijeloj Evropi nagoviještaju propast starog poretka i dolazak novog, kao neminovnu posljedicu društvenog razvoja.

Ova dva procesa o kojima smo govorili u ovoj radnji, padaju u početak opće dekadanse Venecije, pa zbog toga nisu mogla imati znatnih praktičnih posljedica, ali su oni svakako značajan prilog za ilustraciju historijskog razvoja društveno-političkih prilika u Hvarskoj komuni.

---

[45] G. Novak, Hvar, Beograd, 1924, str. 132. i 133. Isti, Hvar kroz stoljeća, Zagreb, 1960, str. 112–113.

TWO LITIGATIONS IN THE HVAR COMMUNE

Summary

In the multitude of disputes raised in various forms in the commune of Hvar during the rule of the Republic of Venice between commoners and noblemen, a prominent place is occupied by two litigations taking place at the end of the t17th century between representatives of commoners and those of the noblemen's Council.

The chief subject of the first litigation was the issue of election of a justice of the peace for Stari Grad, whose function had been established by the statute of the commune. Active and passive rights of election were in the hands of the Great Council, but it would not perform them vithin the terms prescribed by law, so that Stari Grad oftentimes was without its judge. The people were opposed against such a method of election of judges from the ranks of noblemen without their sanction, so that an election that took place on the 19th of February, 1960, raised great dissatisfaction.

A petition by representatives of commoners was submitted to the court.

The Governor General for Dalmatia, A. Molin, passed on the 20th May, 1690, a final decree, whereby the election of the judge for Stari Grad was sanctioned.

From the documents of this part of the procedure two important facts are evident:

1) Without the Kongrega, the people had probably also an advisory body under the name of *Arengum*, a fact that so far has not been known, and

2) The function of the judge for Stari Grad was permanent, and the office was as old as the Commune itself.

In the second part of the same litigation the commoners accused the Council for having admitted to the convent of nuns a nobleman's daughter, asserting that daughters of noblemen might not be admitted to the convent in question as long as the noblemen would not bear the same burdens as the folk.

The Governor General then cancelled the admittance of the nobleman's daughter to the convent, except if her next of kin would fulfil the conditions being asked of commoners.

The second legal procedure was conducted almost at the same time, and it had arisen from a complaint raised by the noblemen to the effect that the representatives of commoners were assuming against the law such titles as were the prerogative of noblemen.

At long last Governor Antun Semitecolo passed a decision in 1706 whereby representatives elected by the people might not an any title whatsoever to their names and designation of function.

From this litigation there arise various historical elements connected with the establishment of the Bendictine Monastery, which still exixts today, as well as some interesting customs in the town of Hvar and in the commune.

SADRŽAJ

Uvodna riječ 5

Maštrović Ante Nino:

Osnivanje, razvoj i borbe Zadarskog partizanskog odreda 7

Grmek Mirko Dražen:

Prinosi za poznavanje života i rada zadarskog renesansnog liječnika, kozmografa i astrologa Federika Grisogona 61

Novak Maja:

Kako i kada je došlo do formiranja službe Generalnog providura Dalmacije i Albanije 91

Fio Oliver:

Analiza porijekla i kretanja ponude radne snage u brodarstvu u zadarskom pomorskom okružju za razdoblje između 1947. i 1966. god. 113

Basioli Josip:

Koraljari na našim obalama Jadrana 141

Batović Šime:

Novija istraživanja prapovijesnog Zadra 171

Maroević Frane:

Dva procesa u hvarskoj komuni 183